

Kui tähtsad olid sõjas

tankid?

Teise maailmasõja lahingutehnikast on maismaasõjas esile tõstetud suuri ja raskeid tanke ja liikursuurtükke. Miks sai võimsatest soomusmasinatest üks Teise maailmasõja sõjalise võimsuse ja edukate peale-

tungide sümbol? Kas määrav oli asjaolu, et uued võimsad tankid suutsid vältida Esimese maailmasõja aegset pikaleveninud, perspektiivitut ja kurnavat positsioonisõda, teostada sügavaid läbimurdeid ja ümberpiiramisoperatsioone?

Saksa Wehrmacht näitas sõja esimesel, sakslastele edukal perioodil tõelist välksõda ehk *Blitzkrieg*'i oma tankiarmee kiirete ja hoogsaate pealetungidega Poolas, Prantsusmaal, Põhja-Aafrikas ja Nõukogude Liidu territooriumil. Hiljem aga demonstreerisid silmapaistvaid saavutusi tankilahingutes juba Punaarmee ja USA. Kuigi nende tankid jäid tihti sakslaste omadele mõne tehnilise omaduse poolest alla, korvati seda masstootmisega. Igal juhul ei suutnud jalavägi Teise maailmasõja lahingutandritel ilma tankide (ja muidugi ka lennukite) toetuseta midagi nimetamisväärset korda saata.

Imestama panebki see, et sõja algul sõiditi enamasti üsna kergete, nõrga soomuskaitsega ja viletsasti relvastatud tankidega (püüti kasutada isegi sõiduautosuursi tankette, kuid sellest loobuti peagi) ning saavutati hämmastavat edu. Seejuures oli oluline just meeskondade väljaõpe, tankikoondiste juhtide taktikalised oskused ja kindel usk edusse.

Kõigis suurriikides käis palavikuline uute ja üha võimsamate tankimudelite väljatöötamine. Soomusmasinate valmistamiseks kulutati tohutuid metallikoguseid ning muid ressursse. Tankitehased töötasid päeval ja öösel ning sealt roomasid välja üha hirmuäratavamad soomuskoletised, mille ülesanne oli vaenlase elu kibedaks teha. Tootmises oli tulemus ilmselge: kui Saksamaa koos oma liitlaste Itaalia ja Jaapaniga suutis sõja-aastail lahingusse saata kokku umbes 55 000 soomusmasinat, siis USA, Nõukogude Liit ja Suurbritannia üheskoos koguni üle 280 000.

Meretagused suurriigid USA ja Suurbritannia paistsid suures sõjas silma tugeva sõjalaevastiku ja suurepärase lennukiväga – neil olid hiiglaslikud lennukikandjad, lahingulaevad ja strateegilised pommilennukid. Tohtus maa-vägede surmaheitluses kokkuklammerdunud Wehrmacht ja Punaarmee juht Hitler ja Stalin demonstreerisid aga oma riikide sõjalist jõudu selliste vägevate tankidega nagu Tiger ja IS-2. Kas just tankid otsustasidki Teise maailmasõja saatuse?

HANNO OJALO

MIS ON MIS?

Tavainimesel võib olla raske eristada mitmesuguseid soomustatud ja relvastatud, roomikute ja ratastega sõjamasinaid. Nii võib kergesti juhtuda, et see, mida tavakodanik peab tankiks, on hoopis soomusauto. Enne sõjateemade juurde asumist veidi lihtsaid selgitusi, mis on mis. Jutt on siinkohal just Teise maailmasõja aegsetest soomusmasinatest.

TEKST: HANNO OJALO

WIKIMEDIA COMMONS

Sakslaste Panzer I kaalus natuke üle viie tonni ning oli seetõttu kergetank.

WIKIMEDIA COMMONS

Panzer II nime all tootsid sakslased nii kerge- kui ka keskmisi tanke.

TANKE saab suuruse, massi ja relvastuse järgi eristada väga mitmel moel, kuid selles eriväljaandes on need jagatud nii:

- **kergetankid** massiga kuni 20 tonni (Panzer I ja II);
- **keskmised tankid** (Sherman, T-34, Panther);
- **rasketankid** massiga üle 50 tonni (Tiger, IS-2).

WIKIMEDIA COMMONS

Sakslaste Tiger I oli raskekaallane, kaaludes 57 tonni.

— — — — Tankid ja tanketid — — — —

Tank on soomusmasin, mis liigub motoriseeritud roomikul, on tugevalt soomustatud, hea maastikuläbivuse ja liikuvusega ning selle pöördtornis on kahur. Tanki iseloomustab suur tulejõud.

Tankid on soomusväe põhijõud, mis lahingutegevuses toetavad jala- väge otsetulega manöövrite ja löökide teostamise käigus ning kaitsel. Tankide põhiülesanne lahinguväljal on vastase tulepunktide ja soomustehnika hävitamine.

Tankett

Tankett ehk tanki väike äbarik vend oli tankide arenguloos ummiktee, mis lõpetati hädatapuga. Tanketid ei õigustanud lootusi ja läksid ümbersulatamisele.

Tankett oli pisikese sõiduauto suurune õhukese soomusega roomikutega „säästutank“ või „vaese mehe tank“ ja relvastatud kuulipildujaga.

Tanketi meeskond koosnes enamasti kahest mehest, kuid välja töötati ja katsetati ka ühe mehe tankette. Enamikel tanketidel puudus pöördtorn.

Selline soomusmasin pidi toetama pealetungivat jala- või ratsaväge, vajaduse korral käima luurel, kuid oli ise kaitsetu kuulide, granaatide ja mürskude ees.

Tankette toodeti enne Teist maailmasõda paljudes riikides. Neid püüti kasutada ka maailmasõja esimestel aastatel, kuid peagi nähti, et tõsisel lahingutegevuses pole neist kasu.

WIKIMEDIA COMMONS

USA M4 Sherman kaalus 30 tonni ning oli sellega keskmine tank.

WIKIMEDIA COMMONS

Nõukogude Liidus toodetud T-34 kuulus keskmiste tankide hulka.

Liikursuurtükid

WIKIMEDIA COMMONS

Liikursuurtükk on eelkõige mõeldud jalaväe toetamiseks.

WIKIMEDIA COMMONS

Sakslased ehitasid oma StuG III rünnakkahuri Panzer III tanki šassiile.

WIKIMEDIA COMMONS

Tankihävitaja on mõeldud just nimelt tanki hävitamiseks.

Liikursuurtükk on suurtükk, mis on muudetud liikuvaks. Erinevalt tankist ei ole selline relv mõeldud iseseisvateks manöövrileks, vaid jalaväe toetamiseks. Peale mitmesuguseid katsetusi (eriti Saksamaal ja Nõukogude Liidus) võeti aluseks vananenud või vigastatud tanki kasutuskõlblik veermik ning paigaldati sellele suurtükk – kas kahur, haubits, õhutõrje- või tankitõrjekahur.

Liikursuurtükid võivad küll pealt näha meenutada tanke, kuid on üldjuhul kergemini soomustatud ja pöördtornita. Soomus ei kaitse meeskonda vaenlase tankide ja suurtükkide otsetule eest, kuid siiski piisavalt hästi šrapnellide ja kergereelvade eest. Üldjuhul on nii tankid kui ka liikursuurtükid relvastatud ka kuulipildujatega.

Liikursuurtükkide suurim eelis järelveetavate (ehk välisuurtükkide) ees on kiire lahinguvalmidus. Enne kui järelveetav suurtükk saab laskma hakata, peab selle üles seadma ning enne uuesti liikuma hakkamist tagasi transpordiasendisse viima. Liikursuurtükk saab aga lihtsalt peatuda valitud kohas ning peaaegu kohe ka tule avada, samuti tulepositsioonilt lahkuda enne, kui vaenlane jõuab reageerida.

Liikursuurtükkide perre kuuluvad ka mitmesugused otsetule andmiseks mõeldud sõjamasinad, nt ründekahurid ja tankihävitajad. Need olid tugevalt soomustatud masinad, mille ülesanded olid vastavalt jalaväele otsese tuletoetuse andmine ja vaenlase kindlustuste purustamine või tankitõrjes osalemine.

Rünnakkahur ehk ründesuurtükk (saksa k *Sturmgeschütz*, StuG) oli peamiselt Saksamaal ja Nõukogude Liidus eelkõige tanki veermikule paigaldatud kahur või haubits, mis oli mõeldud jalaväe toetamiseks eriti pealetungi ajal. Rünnakkahuritel olid suurekalibrilised kahurid, mis olid mõeldud selleks, et lõhkemürskudega suuri sihtmärke hävitada.

Tankihävitaja on just tankitõrjeks kohandatud või ümber ehitatud soomusmasin, mis on varustatud suurekalibrilise kahuriga ja tulistab vaenlase tanke soomustlähbistavate mürskudega. Tankihävitajal puudub üldjuhul soomustatud pöördtorn. Nii on masin madal, mis raskendab vaenlasel selle tabamist.

Tankihävitaja platvormiks on tavaliselt tanki veermik.

Kerged soomusmasinad

Soomusauto on veoauto või maasturi veermiku baasil valmistatud kergelt soomustatud spetsiaalkerega ratastega (või rataste ja roomikutega) varustatud sõiduk, mis on erandjuhul relvastatud kerge kahuriga, kuid enamasti siiski kuulipildujaga.

Soomusautosid kasutatakse tavaliselt patrullimiseks ja luureks, juhtkoosseisu transpordiks. Üldjuhul ei kasutata soomusautosid vahetus lahingutegevuses, kuna masin on ebapiisavalt relvastatud ja kaitstud, samuti on sel piiratud maastikuläbivus. Soomusautode tugevad küljed on mobiilsus ja kompaktsus. Samuti on hooldus- ja remonditööd lihtsamad kui muu soomustatud sõjatehnika puhul.

Soomustransportöör on soomusauto lähedane sugulane, kuid on mõeldud eelkõige suurema koguse jalaväelaste vedamiseks või näiteks raskekuulipilduja kandesõidukiks, mõnikord kasutatakse ka luurel.

Selline masin on soomusautost suurem, kergelt soomustatud, ratastel või roomikutel liikuv, universaalkerega ja hea maastikuläbimisvõimega.

Soomustransportööri põhiülesanne on kaitsta veetavat allüksust või relvasüsteemi meeskonda kuulide ning mürsu- ja miinikildude eest, tagades samal ajal kiire edasiliikumise.

Esimesed soomustransportöörid võeti kasutusele juba enne Teist maailmasõda, mil töötati välja soomusvägede uus taktika. See nägi ette soomusvägede kontsentreeritud ja kaugele vaenlase positsioonide sügavusse ulatuvaid lööke.

Toetamaks soomusvägede pealetungi, oli vajalik kaasata manöövriseks ka jalaväelasi, kes saaksid pidada samu tankidega. Tavalised veoautod ei pakkunud jalaväelasele küllalt kaitset vaenlase tule eest ega olnud ka piisava maastikuläbivusega, samuti ei suutnud tollaegsed soomusautod kaasa võtta vajalikku arvu mehi – seetõttu töötatigi välja spetsiaalsed jalaväe transportimise soomussõidukid.

Maastikuläbivuse suurendamiseks tehti need masinad algul põhiliselt poolroomikveermikega.

Soomustransportööri põhiülesanne on kaitsta veetavat allüksust.

WIKIMEDIA COMMONS

Kas teadsid?

Tankikorpused ja tankiarmeed eksisteerisid vaid Saksamaa ja Nõukogude Liidu vägedes. Suurbritannia ja USA sõjaväes oli suurim tankiväekoondis diviis.

WIKIMEDIA COMMONS

T27 oli USA soomusauto prototüüp, mida arendati 1944. aastal.

WIKIMEDIA COMMONS

Britid andsid oma soomustransportöörile nimeks Känguru (ingl k Kangaroo).

Sõduri parimad ajad olevat need, mil saab tagalas vedeleda ja meeste karastusjooke pruukida. Tankide ja nende konstruktoritega on sama lugu. Parim aeg tankidele on see, kui need ei sõdi, ja konstruktoreile see, kui vaenlased nende loomingut ei katseta, vaid võib vabalt lasta tankitehastes teha lopergusi sõjamasinaid, mis paraadidel huvitavad välja paistavad.

Tankide areng 1930–1939

Üks õnnestunumaid enne Teist maailmasõda valmistatud tanke oli Nõukogude BT-7.

WIKIMEDIA COMMONS

TEKST: MATT ÕUN

Tanke tehti ja katsetati enne Teist maailmasõda, 1920. ja 1930. aastail kümnedes riigis, sest need mürisevad sõjamasinad olid ootamatult popiks saanud – tankide omamine oli prestiižne. Neid vaatasid paraadidel uhkustundega riigiisad ning inimesed armastasid omi tanke ja pidasid lugu neid käsitsevaist tankistidest.

1930. aastal oli tankiehitusmaid kaheksa ja katsetamisel või ehitamisel olevate tankitüüpide valik erakordselt mitmekesine.

Konstruktoritel oli selge, et Esimese maailmasõja aegsetel aeglasekäigulistel monstrumitel, millega mees võis sammu pidada, ei ole tulevikku. Samas ei teadnud veel ka keegi, milline tarind töötab edu.

Samal ajal algas suur majanduskriis, mil kavalad pangamehed oskasid erisikute ja ettevõtete kõrval rahast lagedaks teha ka riigieelarveid. Ka maailmajandusega seotud suurriigid ei suutnud enam osta kallihinnalisi täismöödus tanke.

Rahapuudus tekitas mõnetonniste kuulipildujarelvastusega väiketankide ehk tankettide buumi. Tankettidega ei

Mini väiksema ostujõuga klientidele

Briti armee major Giffard LeQuesne Martel töötas 1920. aastail era- viisil ühe projekti kallal. Ta nimelt ehitas oma garaažis ühemehetanki, mis valmi- mise käigus tekitas sõjatööstuses suurt vaimustust.

Nn tanketi tehnoloogia oli lihtne ja sellise ehitamine oli väga odav. Ette- võtte Carden Loyd hakkas selle eeskujul kohe välja töötama enda mudelit, millest tuli väga kiire kahemehetankett. Väikese eelarvega riikide jaoks oli see mudel soodus viis tankiväe loomiseks.

Tankette ostis 14 riiki. Itaalia, Poola, Tšehhoslovakkia ja Nõukogude Liit tootsid selle mudeli järgi enda koopiaid.

Hiljem selgus, et tankett oli õige tanki jaoks kerge saak. See ei olnud piisavalt soomustatud ja oli nõrga relvastusega.

Mobiilne kuulipildujapesa

Tankett oli kõige efektiivsem varjatud kaitsepositsioonil. Rünnakul oli see liiga haavatav.

IMPERIAL WAR MUSEUM

CARDEN LOYD TANKETT MARK IV

1927

Toodeti kokku:	450
Meeskond:	2 meest
Esisoomuse paksus:	9 mm
Tippkiirus:	48 km/h
Põhirelv:	kuulipilduja

Esimene hübriid tootmisse ei jõudnud

Teised moodsad soomusmasinad olid ratas-roomikttankid, mis headel teedel veeresid ratastel, maastikul aga roomikuil. Esimese sellise hübriid-soomusmasina oli USA insener Walter Christie valmis saanud juba 1919. aastal. See mudel sõitis roomikuil kiirusega 11 km/h ja ratastel 22 km/h. Roomikute mahavõtmine ja pealepanek võttis aega 15 minutit. Masin kaalus 14 tonni ning pearelv oli 57 mm kahur. Seeriatootmisse see tolleaegne kiirtank Christie Model 1919 aga ei läinud.

Ehitati vaid prototüüp

Potentsiaalset hoolimata ei läinud see masin seeriatootmisse.

CHRISTIE MODEL 1919

1919

Toodeti kokku:	1 (prototüüp)
Meeskond:	3 meest
Esisoomuse paksus:	14 mm
Kiirus:	11–22 km/h
Põhirelv:	1 x 57 mm kahur

andnud tanke või tankitõrjerelvi omava riigi vastu sõdida, kuid neid ehitati Teise maailmasõja eel 13 500.

Neist enamik – 12 500 – põhines 1929. aastal Inglise firmas Vickers-Armstrongs välja töötatud masinal Carden Loyd Mark VI. See kaalus 1,7 tonni ja oli relvastatud ühe 7,62 või 12,7 mm kuulipildujaga. Mehi istus tas kaks: juht ja kuulipildur.

Neile riikidele, kes mõtlesid selle masina litsentsi ostmisele, et seda ka ise tootma hakata, meeldis tanketi kiirus, mis oli lausa 45 km/h. Seda oli mõnus vaadata ja ostjad ei juurelnud eriti küsimuse üle, kas selliste masinatega tulevases sõjas ka midagi peale on hakata.

Väikestes naginates andis tankettidega muidugi üht-teist teha. Litsentsi ostis

näiteks Nõukogude Liit, kes kasutas tankette Kesk-Aasias ratsapartisanide basmatšide tagaajamiseks. Itaalia sõdis nendega aastail 1935–1936 Abessiinia vastu ning jaapanlased kasutasid neid Aasias hiinlaste vastu. Ka 1941. aastal Vaiksel ookeanil alanud sõjategevuses olid Jaapani tanketid esirinnas – neid oli mõnus kraanaga laevale tõsta ja ühelt saarelt teisele vedada.

Škoda proovis kätt tanki kallal

1924. aastal tehti nii ratastel kui ka roomikuil liikuv tank valmis Tšehhoslovakkias, Škoda ettevõttes. Sellel ei olnud maanteelt maastikule sõiduks vaja roomikuid maha võtta, kuna maantee-sõidurattad olid roomikuist väljaspool ning neid sai soovi korral tõsta ja langetada.

Tank, mille nimeks sai Kolohousenka (eesti k „ratas-roomikkäiguga“), kaalus 8,3 tonni ja liikus roomikuil kiirusega 12 km/h ning ratastel kuni 35 km/h. Pearelv oli sellel väikesel tankil 37 mm kahur ja neid hübriidmasinaid ehitati poolsada.

Kolohousenka
Tšehhoslovakkias
valmistati selliseid
hübriidtanke kokku
umbes poolsada.

KOLOHOUSENKA

1924

Toodeti kokku:	umbes 50
Meeskond:	2 meest
Esisoomuse paksus:	13 mm
Kiirus:	12–35 km/h
Põhirelv:	1 x 37 mm kahur

WIKIMEDIA COMMONS

WIKIMEDIA COMMONS

Autoratastega tank

Rootslaste tankil olid peale roomikveermiku olemas ka õhkkummidega autorattad, mida sai vajaduse korral tõsta või langetada.

WIKIMEDIA COMMONS

Ka rootslased ehtasid oma tanki

1931. aastal sai päris kena disainiga ratas-roomiktanki valmis Rootsi firma Landsverk. Stridsvagn fm/31 nime kandnud tank kaalus 11,5 tonni ja sellel olid väljaspool roomikveermikku tõstetavad ning langetatavad õhkkummidega autorattad. 150 hj mootor andis tankile kiiruseks roomikuil 35 km/h ja ratastel 75 km/h. Tootmisse see masin aga ei läinud.

STRIDSVAGN FM/31

1931

Toodeti kokku:	1 (prototüüp)
Meeskond:	4 meest
Esisoomuse paksus:	14 mm
Kiirus:	35–75 km/h
Põhirelv:	1 x 37 mm kahur